

connexions

El trilema de Rodrik i els límits de la globalització

vista prèvia >

Des de la revolució neoliberal de la dècada dels 1980, l'economia ha anat ocupant espais al poder polític, fins al punt que actualment moltes de les decisions que prenen els diferents governs dels estats són dictades des d'institucions supranacionals i que escapen del control ciutadà. Com és que s'ha arribat a aquest punt? Quins equilibris ho fan possible? Tenim elecció o alternativa?

Elisenda Paluzie

Professora titular del Departament d'Economia de la UB

epaluzie@ub.edu

Introducció

Els darrers anys un tsunami polític imprevist està afectant els països occidentals. Els EUA van escollir en les darreres eleccions presidencials del 8 de novembre de 2016 un president, Donald Trump (1946), contrari a la immigració, contrari als acords de lliure comerç com el North American Agreement on Free Trade (NAFTA) o el Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) i que durant la campanya electoral va defensar de manera desacomplexada el proteccionisme. Al Regne Unit, els partidaris de la sortida de la UE van guanyar el referèndum convocat per un govern conservador, el del primer ministre David Cameron (1966), que defensava la continuïtat a la UE. La seva substituta, la també conservadora Theresa May (1956), ha iniciat les negociacions per a concretar la sortida de la Unió que duraran dos anys. I a França, la candidata del Front National, Marine Le Pen (1968), que havia afegit a la seva línia política basada tradicionalment en la defensa de la identitat i l'oposició a la immigració, la crítica a la UE i la possible sortida de França de l'euro, va passar a la segona volta en

les eleccions presidencials franceses obtenint un 34% de suport.

Segons la majoria d'anàlisis, el denominador comú que explica en gran part aquests diferents fenòmens polítics és la globalització i els seus efectes negatius sobre determinats grups socials, en particular les classes treballadores dels països rics. Però realment, l'explicació és tan senzilla i basada exclusivament en l'empobriment relatiu d'una classe social? De fet, la qüestió és més complexa, i en part es podia preveure a partir de les anàlisis d'alguns economistes polítics, entre els quals destaca el treball de Dani Rodrik (1957), que es van anticipar, fa quinze anys, al conflicte polític que l'avenç de la globalització comportava.

El trilema de Rodrik

El 2000 el catedràtic d'Economia Política de Harvard, Dani Rodrik, publica un article al *Journal of Economic Perspectives*¹ on hi desenvolupa la idea que la integració econòmica internacional planteja un trilema polític

1 RODRIK, «How Far Will International Integration Go?».

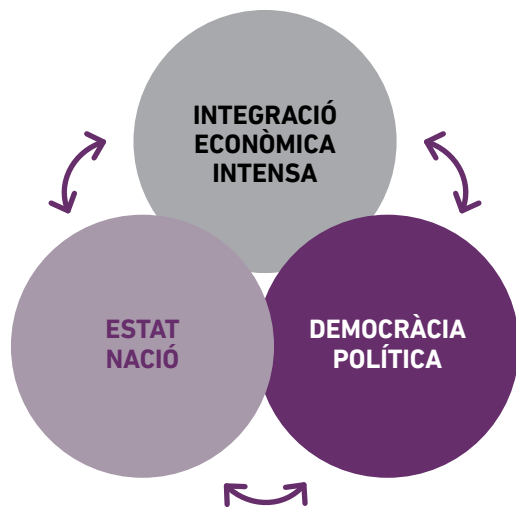
a l'economia mundial. Aquest trilema està descrit al gràfic 1. La idea clau és que un sistema de sobirania nacional basat en els estat nació, una integració econòmica intensa i la democràcia política —o política de masses— són incompatibles. Es poden tenir alhora dues d'aquestes coses però no tres. Si volem fer avançar la integració econòmica mundial hem d'abandonar l'estat nació o la política de masses —sistema polític on hi ha una elevada mobilització política i on les institucions polítiques són sensibles als grups mobilitzats. Si volem mantenir i profunditzar la democràcia, hem de triar entre mantenir l'estat nació o la integració econòmica. I finalment, si volem mantenir l'estat nació hem de triar entre la democràcia i la integració econòmica.

Dit d'una altra manera, podem tenir integració econòmica intensa a nivell global i democràcia si optem per un sistema de federalisme global però sense sobirania nacional. O bé podem mantenir la sobirania nacional i la democràcia però hem d'abandonar la integració econòmica. Finalment, podem mantenir l'estat nació i avançar en la integració però renunciant a la democràcia.

Un sistema de sobiranes nacionals basat en els estat nació, una integració econòmica intensa i la democràcia política —o política de masses— són incompatibles

Gràfic 1

El trilema polític de l'economia mundial

Font: RODRIK, «How Far Will International Integration Go?»

La primera opció, la que combina integració econòmica amb un sistema democràtic federal, seria una economia mundial perfectament integrada, en la qual les jurisdiccions nacionals no interfereixen amb la lliure circulació de béns, serveis i capitals. El federalisme global seria el seu sistema de govern, el que alinearà les jurisdiccions amb el mercat, eliminant els efectes «frontera». El món s'organitzaria de la

mateixa manera que ho fan els EUA. Els estats nació podrien desaparèixer però perdrien la majoria dels seus poders. Un govern mundial regularia el mercat mundial i les batalles polítiques importants tindrien lloc al nivell de la federació, no dels estats federats.

La segona opció implica mantenir el sistema polític format per estats nacions però assegurant que les

diferències de polítiques i institucions nacionals no interfereixen en les transaccions econòmiques de l'economia globalitzada, per tant harmonitzant les regulacions nacionals i les polítiques fiscals. Això significa que la democràcia s'estreny, que el marge dels governants d'aquests estats nació es redueix. Pel periodista del *New York Times*, Thomas Friedman² (1953) aquest és el món en el què estem, el que ell ha anomenat la «camisa de força daurada». Per Friedman, els estats que es posen la camisa de força daurada tenen una economia que creix i una política que es fa petita. Per això és cada cop més difícil trobar diferències entre els partits de govern i els d'oposició. Els governs només poden triar entre la Pepsi i la Coca-Cola, és a dir, entre petits matisos en les polítiques, sense allunyar-se mai de les regles d'or centrals.

La tercera opció implica sacrificar l'objectiu d'integració econòmica internacional completa. Rodrik³ ho

² FRIEDMAN, *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*.

³ RODRIK, «How Far Will International Integration Go?».

La resposta de la UE a la crisi econòmica no va ser la de profunditzar en el federalisme, sinó que es va basar en les polítiques de «camisa de força daurada»

anomena el «Compromís de Bretton Woods». L'essència del règim de Bretton Woods-GATT era l'eliminació de les restriccions al comerç internacional —especialment les quotes— i la no discriminació entre socis comercials, però mantenint les restriccions als moviments de capitals. El sistema també establia algunes excepcions a les regles de liberalització comercial —agricultura i tèxtil— i per altra banda, les polítiques comercials dels països en desenvolupament quedaven fora de la disciplina internacional. Fins als anys 1980 aquestes regles van permetre models de desenvolupament diferents. Així, l'Europa occidental va optar per avançar en la seva pròpia integració comercial, alhora que erigia un sistema d'assegurança social extensiu. El Japó va optar pel seu propi model de capitalisme basat en ocupació per a tota la vida en grans empreses, càrrels organitzats pel govern, i mercats de productes regulats, però sense un gran estat del benestar finançat pels contribuents. La Xina va optar a partir de 1978 per una reforma de la seva economia planificada gradual i per fases, sense reestructurar tot el sistema polític, social i legal de cop.

De fet, segons Rodrik⁴ la majoria de models de desenvolupament seguits pels països pobres i que han tingut èxit —Corea del Sud, Taiwan des dels 1960, Índia des de la dècada de 1980...— combinen l'ortodòxia amb innovacions institucionals singulars i molt més heterodoxes.

Però el compromís de Bretton Woods es va abandonar a la dècada dels 1980 amb la liberalització dels moviments de capitals afavorits també pels avenços en les tecnologies de comunicació, i amb l'ampliació de l'àmbit dels acords de liberalització comercial a matèries com els serveis, les polítiques *antitrust* o de salut i seguretat que abans quedaven fora. El món a inicis dels 2000 es trobava en una zona intermèdia entre els tres nodes possibles que segons Rodrik no era sostenible.

Les solucions de Rodrik

L'article seminal del 2000 de Rodrik on planteja per primer cop el trilema de la globalització, responia a un encàrrec per al número especial

del mil·lenni del *Journal of Economic Perspectives* on els autors havien de respondre com veien l'economia mundial al cap de 100 anys. La resposta de Rodrik, un cop analitzat el problema plantejat en el trilema, era el federalisme global. Aquesta era l'opció preferida per Rodrik i per tant la que plantejava com a visió de l'economia mundial a llarg termini, tot i que a curt termini considerava més probable que crisis financeres provoquessin que les economies nacionals es possessin la camisa de força daurada per un període llarg, amb electorats perplexos i infeliços acceptant-ho. O bé que la reacció fos un retorn al proteccionisme.

El 2005, però, Rodrik planteja una altra alternativa. En l'article «Feasible Globalizations» Rodrik defensa respectar la diversitat institucional que no necessàriament és dolenta, i optar per models de «globalització factible». Per exemple, tenint en compte que la mobilitat de persones implica uns guanys de renda per a l'economia mundial molt més grans que els que es poden obtenir de la mobilitat de béns i capitals, Rodrik proposa un esquema de visats de treball temporal que no superin el

4 RODRIK, «Feasible Globalizations»

Els ciutadans van veure com les decisions dels seus governs, no responien als seus vots, sinó que obeïen instruccions d'institucions supranacionals a qui ningú havia votat ni escollit

3% de la força de treball dels països rics i que permetin a treballadors qualificats i no qualificats dels països pobres treballar durant períodes de 3-5 anys en els països rics, essent reemplaçats per altres contingents un cop retornin als seus països d'origen. D'aquesta manera els països pobres es podrien beneficiar de la seva experiència, emprenedoria, inversió i ètica laboral.

La crisi del 2008 i les respostes als xocs de la globalització

Rodrik va anticipar correctament el problema de l'economia mundial amb el trilema, i la crisi financera del 2008 el va exacerbar. La resposta de la UE a la crisi econòmica no va ser la de profunditzar en el federalisme, sinó que es va basar en les polítiques de «camisa de força daurada». Els ciutadans van veure com les decisions dels seus governs, no responien als seus vots, sinó que obeïen instruccions d'institucions supranacionals a qui ningú havia votat ni escollit. A l'Estat espanyol, la Constitució es va modificar per un tràmit d'urgència en ple agost, per tal de prioritzar el pagament del deute. A

Grècia, no es va respectar el resultat d'un referèndum convocat pel propi govern. La resposta política no va tardar. Al sud d'Europa augmentant el suport per a moviments anticapitalistes com Podem, Syriza o la CUP. Al centre i al nord d'Europa augmentant el suport a forces populistes de dretes i antiimmigració com el Front National a França o el Partij voor de Vrijheid [Partit per la Llibertat] a Holanda. I finalment, la resposta més clara la va donar el poble britànic optant per la sortida de la UE en el referèndum del *Brexit*. El Regne Unit ha optat per abandonar la integració econòmica intensa i mantenir la democràcia i la sobirania nacional. Rodrik, que a principis dels 2000 veia Europa com el lloc on el seu somni de federalisme global democràtic es podria materialitzar, reconeixia el 2016 que s'havia equivocat, que la manera com Alemanya i Angela Merkel (1954) havien reaccionat a la crisi al sud d'Europa eliminava qualsevol possibilitat d'una Europa democràtica.⁵

Als EUA es va donar alhora una radicalització a esquerra —amb la cam-

panya de Bernie Sanders (1941)— i a dreta, amb la victòria de Trump. El fet que l'exposició al comerç internacional dels EUA sigui relativament recent, que la crisi financera servís per rescatar bancs i empitjorés la situació d'hipotecats pobres, així com els temors que causa la immigració, augmentats per l'amenaça del terrorisme islamista i els problemes de divisió racial no solucionats, són factors que expliquen que el cas dels EUA sigui especialment complex.⁶

Conclusions

La globalització intensa té seriosos problemes de mancances democràtiques. És realista pensar en governs multinacionals escollits en eleccions prenent decisions sobre pobles diversos? Hem d'avançar cap a un federalisme democràtic a la UE o hem de repensar la globalització, acceptar les seves limitacions i optar per un nou consens que retorni la sobirania als estats i sobretot als seus pobles? La qüestió resta oberta, i des de Catalunya un cop recuperada

5 RODRIK, «Brexit and the Globalization Trilemma».

6 RODRIK, «Populism and the Economics of Globalization».

La resposta política no va tardar. Al sud d'Europa, augmentant el suport per a moviments anticapitalistes com Podemos, Syriza o la CUP. Al centre i al nord, augmentant el suport a forces populistes de dretes i antiimmigració

la sobirania pròpia d'un estat, amb les limitacions que hem comentat, hi haurem de contribuir. Potser la nostra experiència de poble acostumat a compartir la sobirania, des de la llibertat quan no estàvem subjectes a la dominació espanyola, i des d'una posició molt més subordinada en els darrers segles, serà útil a aquesta Europa, tan allunyada del somni de les generacions passades. ■

■ Bibliografia

FRIEDMAN, Thomas. L. *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*. Nova York: Farrar, Traus and Giroux, 1999.

RODRIK, Dani. «How Far Will International Integration Go?». *A Journal of Economic Perspectives*, vol. 14 (1), pàg.177-186, 2000.

RODRIK, Dani. «Feasible Globalizations». A WEINSTEIN, Michael (ed.). *Globalization: What's New?*, Nova York: Columbia University Press, 2005.

RODRIK, Dani. «Brexit and the Globalization Trilemma». 2016. Disponible a: <www.rodrik.typepad.com>.

RODRIK, Dani. «Populism and the Economics of Globalization». *A Discussion Paper* 12.119, Londres: Centre for Economic Policy Research, 2017.